

B. SZABÓ GYÖRGY:

Irodalmunk néhány időszerű kérdéséről

(Egy irodalmi találkozó tanulságai)

1.

Társadalmi életünk demokratizálódásának mai feltételei között, irodalmi és művészeti kérdések elvi megvitatása halaszthatatlan kényszerűséggel vetődik fel alkotóművészeink előtt. Nem véletlenül.

A művészet átfogó elvi kérdései a szocializmus fejlődésének azon a fokán, melyen ma hazánk áll, lényegében még tisztázatlanok; mindeddig csak részben sikerült az esztétika terén és a műalkotásokban kifejezésre juttatni azokat a forradalmi kihatású elveket és eredményeket, melyeket a szocialista társadalom megteremtésének gyakorlatában már kiérleltünk és felmutattunk.

A forrongás művészeti életünkben tehát szükségszerűen következett be: a társadalmi forradalmat követnie kellett az esztétikai forradalomnak.

A vélemények harca, mely a kezdetben elsősorban esztétikai problémák tisztázása körül lángolt fel, később kiterjedt a művészet gyakorlati kérdéseinek a megvitatására is, hogy helyreállítva az elmélet és a gyakorlat egységét, meghatározza a tudat és az alkotás, az eszme és a mű egymáshoz való viszonyát és összefüggéseit.

Ez a harc sok új és értékes szempontot és gondolatot adott a marxista esztétika továbbfejlesztéséhez. A szovjet irodalomelmélet revíziója felszínre hozta a tévedések és tudománytalanságok egész sorát; felfedte a szovjet esztétika dogmatikus és bürokratikus jellegét; sietette a szovjet példa irányító hatásának felszámolását irodalmunkban és művészetünkben. E revízió során jutottunk el a nyugati burzsoá-irodalom és művészet dekadens, emberellenes és haladásellenes jellegének a feltárásiáig és ez a harc vetette fel és sürgette az írói és művészi alkotásszabadság fogalmának és követelményeinek meghatározását a szocializmusban.

Így lett ez az esztétikai síkon vívott harc szerves része annak a küzdelemnek, melyet hazánk nemzeti és nemzetközi méretekben vív a szocialista demokrácia megteremtéséért, a nemzetek szabadságának és füg-

getlenségének tiszteletbentartásáért, a nemzetek közötti egyenjogúságáért és a békéért, szemben az imperialista és hegemonista törekvésekkel; így függ össze ez az esztétikai síkon folyó revízió azzal az elvi harccal, melyet Pártunk a marxizmus elvi tisztaságának megőrzése, a marxista elmélet és gyakorlat egységének helyreállítása és a marxizmus tudományos továbbfejlesztése és forradalmi alkalmazása védelmében folytat a szovjet-blokk vezető pártjaival szemben.

Irodalmi, művészeti és kritikai életünkben beállott erjedés elválaszthatatlanul összefügg társadalmunk forradalmi jelentőségű eredményeivel a szocializmus és a szocialista demokrácia megvalósításában. Mi sem lenne értelmetlenebb, de veszélyesebb is, mint művészeti életünk mai hullámozását csak esztétikai forradalomnak minősíteni és e korszak műalkotásait, önkényesen és elfogultan már egy új, magasabbrendű, szocialista művészet irányadó megnyilatkozásának tekinteni.

Hazánk társadalmi fejlődése valóban biztosítja a szocialista művészet kialakulásának objektív feltételeit; az alkotóművészek feladata marad, hogy e fejlődési feltételek között művészi eszközökkel örökítsék meg valóságunkat, műalkotásokban juttassák kifejezésre e kor társadalmi törekvéseit és alakítsák ki a szocialista társadalom művészi megnyilatkozási formáit.

A szocialista művészetelmélet tudományos-esztétikai megalapozása feltételezi azokat a műalkotásokat, melyekben az új magasabbrendű művészet elemei, ha kezdetleges formában, fejletlenül és kidolgozatlanul, de jelen vannak.

Ezért kell küzdenünk az új és fejlettebb művészi kifejezés helytelen értelmezése és lebecsülése ellen; ezért kell komoly és alapos bírálat tárgyává tenni minden olyan megnyilatkozást, melyből e művészi feladat leszűkítése következne; ezért kell hevesen reagálni minden olyan állásfoglalásra, mely készséggel hajlandó meghaladott és túlélt tartalmi és formai eredményeket újnak, művészinak, sőt forradalminak minősíteni. Irodalmunk fejlődési tempóját ezek a tényezők jelentős mértékben befolyásolják: elküldösítik alkotóművészeink előtt a helyes irányú tájékozódás nélkülözhetetlen orientációs-pontjait és megnehezítik e művészi feladat nagyságának és tartalmának világos áttekintését.

Ugyanakkor éberem kell figyelni irodalmi életünk minden jelensége: őrizni és számontartani az eredményeket, de kendőzés nélkül feltárni a hibákat és a mulasztásokat; küzdeni irodalmunk művészi színvonalának emeléséért, de felszámolni az irodalmi kritérium emelésének bürokratikus felfogását és értelmezését; siettetni az új művészet kibontakozását, de ugyanakkor harcolni a meghaladott művészi eszmények negatív fejlődéstgátló hatása ellen.

Hazánk sajátos fejlődési útja a szocializmusban — a győztes népi forradalom által megszabott fejlődési irány és perspektíva, hazánk nemzetközi helyzete és az a szerep, melyet ma a nemzetközi fejlődésben betölt — megkönnyítették számunkra a művészet- és irodalomelmélet elvi kérdéseinek helyes megválaszolását; ugyanezek a tényezők hatottak és hatnak művészetünk és irodalmunk tartalmi, szerkezeti és formai sajátosságainak kialakításában és kijelölik a fejlődés ütemét.

Szellemi életünkben fellángoló vélemények harca messze bevilágította irodalmunk és művészetünk ismert és ismeretlen tájait az alkotóművészek előtt; rajtuk múlik a szocialista művészet feladatainak és művészeti eszményeinek vállalása és valóraváltása.

A magyar irodalom fejlődését is hazánkban a fenti tényezők határozzák meg.

Az adott társadalmi és történeti helyzetben, a szocialista demokrácia művészeti és irodalmi következményei mindinkább tudatosodnak: irodalmunk a Jugoszláviában élő magyar nép irodalma és ezzel az egyetlen szabad magyar irodalom, mely a szocializmus feltételei között minden bürokratikus irányítástól és művészetellenes tendenciák befolyásától mentesen fejlődik; a magyar írónak művészi formában kell megörökítenie társadalmi valóságunkat és ezzel az ittélő magyar nép életét; művészi alkotásainkban kifejezésre kell jutni az új társadalmi és osztályviszonyokból kinövő új művészi tartalomnak és formának.

Hazánkban megvannak a magyar irodalom művészi fejlődésének objektív feltételei, de vajjon elképzelhető-e társadalmi valóságunk művészi ábrázolása olyan írók nélkül, akiknek emberi és művészi öntudatában a valóság művészi kifejezéséért való törekvés nem párosul azzal a művészi állhatatossággal és becsületességgel, mely nélkül nincs művészet, nincs irodalom és mely nélkül a valóság művészi kifejezése közönséges lecke-felmondássá alacsonyul?

Művészileg helyesen ábrázolni az új társadalmi viszonyok kihatását az egyénre és a társadalomra és kifejezni e fejlődésfolyamattal létrehívott emberi érzések és gondolatok, szenvedélyek és élmények egész gazdagságát, úgy hiszem, hogy csak valóban fejlett emberi és művészi öntudattal rendelkező alkotóművész képes.

Irodalmunk művészi színvonalának emeléséért való állhatatos harc szükségszerűen egybeesik íróink emberi és művészi tudatának fejlesztésével.

Íróink művészi öntudatosodásának folyamatát nem szabad elvontan vagy mechanisztikusan értelmezni; semmi sem ártalmasabb, mint ezt a folyamatot »rendszabályokkal«, »utasításokkal« befolyásolni és azt hinni, hogy ezt a kérdést valami irodalmi-vita formájában napilap, vagy hetilapok hasábjain megoldhatnánk. Valóban, mi sem könnyebb és kényelmesebb, mint keményen dörögni komoly és művészi kvalitásokkal rendelkező »polgári« írók ellen, »elmarasztalni« őket, vagy megszabni számukra a művészi mozgásszabadság határait, valóban fémjelzett »zsdánovi« zsenialitással: eddig és ne tovább — »adjon, amit adhat« (a sorok között: legjobb, ha nem, ad semmit!) és reménykedni, hogy irodalmunk minden problémáját egycsapásra megoldhatjuk, hisz csak a megfelelő idézeteket kell előkeresnünk. Elmormoljuk a varázsszavakat és az undok varangyosbékából gyönyörűséges tündérleány támad!

Ez az eljárás mintha egy kissé hasonlítana a szovjet irodalmi kritika módszerének feltámasztására és nem hiszem, hogy e helytelen és meghaladott kritikai szempontok »modernizálása« összeegyeztethető legyen szocialista társadalmunk művészeti eszményeivel és irodalmi életünk demokratizálódásának követelményeivel.

Irodalmunkban a tartalmi mozzanat hosszú ideig tartó kizárólagos uralmát a »forma-forradalom« követte. Ma már azt hiszem nem kétséges, hogy mindkét irányzat esztétikai tévelygései és botlásai társadalmi fejlődésünk valóságos mozgástörvényeinek helytelen értelmezéséből vagy tudatos félremagyarázásából eredtek. Az író alkotószabadságát csak elméletben hirdető, de gyakorlatban tagadó és felszámoló »zsdánovizmus« és vele szemben az író »teljes« társadalmi függetlenségéért és művészi

kötetlenségéért sikraszálló »anarchizmus« ideológiai zűrzavart támasztó irányzata között, csak látszólagos ellentét áll fenn, lényegében: egyik sem értette hazánk sajátos fejlődési útját a szocializmusban és nem ismerte fel e fejlődés ideológiai-művészeti és irodalmi következményeit. A szovjet irodalomból átvett sablonokhoz és vulgarizálásokhoz való állhatatos ragaszkodás (akár öntudatlanul is!), éppen olyan veszélyt rejtett magában, mint a meghaladott és túlélt burzsoá művészeti eredmények életrekeltése és becsempészése — irodalmi életünk demokratizálódásának jogcímén — irodalmunkba.

Természetesen a demokratizálódás nem jelenti és nem is jelentheti azt, hogy irodalmunkban »szabad a vásár« és most már felesleges örködni irodalmi életünk egysége felett és hallgatólagosan tudomásul kell venni a negatív jelenségeket és napirendre kell térni felettük! Irodalmunkban éppen úgy, mint közéletünkben is, törekednünk kell a szocializmussal ellentétes megnyilatkozások leleplezésére és éles kritikájára, de vajjon irodalmi életünk demokratizálódásának feltételeit megteremthetik-e azok a türelmetlenhangú és gyakran személyeskedő cikkek — a szólásszabadsággal vissza is lehet élni! — melyekben az alkotóművész pellengérré állítása már-már mindennapi jelenséggé lett? Írói közösségünk egységének megbontása ellentáborok szervezésével, az írók művészi tevékenységének rosszakaratú bírálata és az író megnyilatkozási lehetőségeinek szűkítése önkényesen és felelőtlenül — nem olyan tényezők, melyek elősegítik annak a légkörnek a megteremtését, melyben a művészi tevékenység szabadságáról fenntartás nélkül beszélhetnénk.

Irodalmi életünk sok kérdését közvetlen megbeszélések formájában kell alkotóművészeinknek tisztázni. Azt hiszem, hogy mi ezt a legegyszerűbb és legtermészetesebb közlekedési módot hanyagoltuk el leginkább — napilapok és hetilapok hasábjain vitatva unos-untig olyan problémákat, melyek gyakran kizárólag az alkotóművészt érdekelték. Ugyanakkor, teljesen indokolatlanul, nem vettük igénybe irodalmi folyóiratunkat, mely elsősorban hivatott helyet adni irodalmi kérdéseink megvitatására.

Íróink emberi és művészi öntudatának fejlesztésében és irodalmunk művészi színvonalának emelésében — erre az első irodalmi találkozónk világított rá — a közvetlen megbeszélés a legalkalmasabb forma.

3.

A következő problémánk szorosan összefügg íróink öntudatosodásának megelőző kérdéskörével, de már szemelőtt tartja az olvasóközönség irodalmi és művészi nevelésének követelményeit is — és ez: irodalmi kritikánk.

Azt hiszem, nem tévedek, ha megállapítom, hogy komoly művészi kritikáról irodalmunkban még ma sem beszélhetünk.

Irodalmunk legnagyobb mulasztásáról azonban nem szabad hallgatnunk. Sok vitás kérdés nyert volna más elintézését, ha irodalmi kritikánk a jelenségekre idejében reagál és erélyesen szembezáll az irodalmi tévelygésekkel. Nemcsak a mulasztásokról, hanem azok következményeiről is beszélünk kell.

A kritikának feladata, hogy művészi alkotásokból kiindulva, lerögzítse a mű erőnyeit és hibáit, értékelést adjon, nevelje az írókat és az olvasókat egyaránt. Ezek az általános követelmények.

A marxista irodalom-kritika feladatai azonban jóval meghaladják, tartalomban, módszerben és jelentőségben is az eddigi kritika gyakran eklektikusan értelmezett szerepét. A kritikának kell rávilágítani arra, hogyan tükröződnek vissza a műalkotásokban a társadalmi és történeti fejlődés mozgástörvényei. Vajjon a művészi tartalom és művészi forma közötti egységet sikerült-e az alkotónak megteremtenie? Vajjon a művészi forma valóban a társadalmi valóság elvont visszatükröződése-e stb. A kritikának, ismét műalkotások elemzéséből fel kell deríteni, hogy a meglevő és a polgári társadalom feltételei között kialakult műformák (műfaj, stílus, verselés, nyelv) mennyire alkalmasak az új tartalom művészi feldolgozására. Vajjon az új társadalmi feltételek felvetik-e az új művészi formák megteremtésének lehetőségeit és milyen új műfaji sajátosságokat hoztak eddig létre? A kritikának kell elemezni, meglevő műalkotások alapján, hogyan módosulnak a műfajok, hogyan tűnnek el, alakulnak át, újulnak fel — egy magasabb társadalmi fejlettségi fokon — az irodalom pozitív és művészileg fejlesztő hagyományai.

Az új életanyag művészi megformálódásának folyamatát kell a kritikának figyelni és tudatosítani. Az új művészi kifejezés kialakításában az alkotóművész nem nélkülözheti az irodalmi kritika konkrét segítségét és csak a termékeny együttműködés számolhatja fel azt a káros eljárást, mely már-már polgárjogot nyert irodalmunkban, hogy például jegyzeteket hajlandóak vagyunk műalkotásokká nyilvánítani, vagy nem látjuk meg, hogy az író egy rövidlélekzetű élményéből nehezen lehet művészi elbeszélést, vagy regényt formálni.

Hónapok múltak el több magyar író művének megjelenése óta, de senki eddig ezekkel a művekkel komoly, művészi bírálat formájában nem foglalkozott. Herceg két könyve, Sinkó Ervin, Lőrinc Péter, Majtényi Mihály regényei éppen úgy nem találtak nálunk kritikuskra, mint ahogyan Debreceni, vagy Komáromi könyve sem (a könyvismertetést nem azonosítjuk az irodalmi kritikával!).

Irodalmunk egy súlyos mulasztásával állunk szemben. Úgy tűnik, mintha szívesebben vállalkoznánk könnyű és felületes ítéletmondásra, gyakran egy-két elbeszélés vagy néhány vers alapján, mint arra, hogy művek, az író nagyobb léleketű és művészi igényességgel készült művei alapján mutassunk rá az erényekre és fogyatékokra. Könnyebb kijelenteni, hogy az író »a szépírás terén valóban nagy, támadási felületeket tárt föl önmaga ellen«, hogy »több önbírálatot« vártunk az írótól, mint végrehajtani a regény művészi elemzését és feltárni a művészetlenségeket, a kompozíciós hibákat, a jellemábrázolás fogyatékosait, a mű és a valóság között fennálló ellentmondásokat. Könnyebb fogalmakkal játszadozni, mint adott irodalmi tényekkel operálni és főleg sokkal egyszerűbb észrevenni a hibákat, mint felfedezni az író munkásságában és műveiben jelentkező pozitív értékeket.

Az ilyen és hasonló tartalmú megállapításokból az író nem sokat tanul, az olvasó pedig hajlandó félmondatok alapján véleményt formálni egy ismeretlen irodalmi műről.

Az irodalmi kritika meg kell, hogy könnyítse az alkotóművész számára a helyesirányú művészi tájékozódást; tehát nemcsak arra az íróra hantunk, akinek a művét elemzés alá vettük, hanem, közvetve, a többi alkotóművészre is.

Esztétikai kérdések tisztázásáig irodalmi művek alapján juthatunk el legegyszerűbben és legeredményesebben.

Itt van például Majtényi Mihály regénye. Meggyőződésem, hogy irodalmunk egy igen jelentős művészi értékével állunk szemben. Nem feladat, hogy e cikkben kifejtsem a regényről alkotott véleményemet, de azt hiszem, Majtényi e művének elemzése rendkívül érdekes esztétikai kérdések tisztázására ad alkalmat. A felszabadulás előtt megjelent regénynek és a most megjelent művének (mindkét alkotásában egy tematikát dolgozott fel) összevetéséből és elemzéséből nem az azonosságok vagy eltérések megállapítása lenne a lényeges, hanem annak felderítése, hogy előmozdították-e az új társadalmi feltételek Majtényi írói egyéniségének kiforrálódását, hozzájárultak-e és hogyan, az író valóság szemléletének kialakításához, hatottak-e az író művészi koncepciójának tartalmára és terjedelmére? Észlelhető-e fejlődés tartalomban, szerkezetben, stílusban és nyelvben és miben nyilatkozik meg ez a fejlődés? Tapasztalható-e visszaesés, művészi megalkuvás és nyomát találjuk-e a helytelenül értelmezett progresszív írói és emberi állásfoglalásnak és milyen művészi következményekkel járhat a haladásfogalmaknak ez a téves értelmezése? Vajjon a polgári író számára az új társadalmi feltételek biztosítják-e a művészi továbbfejlődés lehetőségeit vagy szükségyszerűen elvezetnek a perspektívátlanságig, az elernyedésig vagy a művészi színvonal szándékos feladásáig?

Egész sor olyan kérdés, mely irodalmunkban éppen a Híd-körül viták során és a polgári írók szerepének meghatározása körül merült fel és mely kérdések tisztázásához, azt hiszem, ez az út vezet el és nem pedig az írók »kiparancsolása« az irodalomból jelenti a megoldást.

Kritika nélkül nem beszélhetünk — hacsak bizonyos fenntartással nem — irodalmunk művészi színvonalának emeléséről és ennek hiányában jelentős mértékben leszűkülnek íróink emberi és művészi tudata fejlesztésének eredményes és irodalmi formái.

4.

Itt kell szólnunk az írók és a szerkesztőségek viszonyáról, valamint irodalmunk művészi kritériumának ügyéről.

Ez a két probléma, meggyőződésem szerint, szorosan egybeesik. Milyen értékű irodalmi alkotások jelennek meg és milyen kéziratokat utasít vissza a szerkesztőség, milyen sorrendben és a lap melyik helyén kerülnek közlésre a beérkezett művészi alkotások, változtat-e a szerkesztőség a kéziratot, vagy javasolja-e a változtatásokat és milyen formában, mennyire terjed ki a figyelem a kézirat gondozásában — mindez voltaképpen megvilágítja nemcsak az irodalom művészi kritériumának értelmezését és gyakorlati végrehajtását, hanem fényt vet az írók és szerkesztőségek kapcsolataira, viszonyaira.

Mindaddig ezeknek a jelentős kérdéseknek a tisztázására nem szenteltünk kellő figyelmet.

Vajjon ki foglalkozott alaposabban, például napilapunk irodalmi oldalával? Pedig irodalmunk éppen a napilap hasábjain át jut el az olvasóközönség legszélesebb rétegeihez és a napilap irodalompolitikája nem lehet közömbös írói közösségünk előtt sem. Ki foglalkozott eddig hetilapjaink irodalmi oldalával az átfogó és alapos kritikai elemzés igényével és ki kísérte meg, hogy bár megközelítő értékelést adjon ifjúsági lapunkban megjelent irodalmi anyagról, vagy a gyermeklap irodalmi jellegű közleményeiről? Nem feledkezhetünk meg a Hídról sem, mely szerkesztési feladatok gyakorlati végrehajtásában ma sem nél-

külözheti a sokoldalú és termékeny irodalmi viták tanulságait és az írók közvetlen eszmecseréjének pozitív eredményeit. S végül, de nem utolsó sorban, könyvkiadó vállalatunk kiadói tevékenysége, a kiadott vagy kiadandó művek irodalmi és művészeti értékének elbírálása, tehát könyvkiadóvállalatunk irodalompolitikája — irodalmi életünkől független jelenséggé lett-e, vagy olyan tevékenységi területet jelent, melyben a szólásjog elsősorban az alkotóművészt illeti meg?

A szerkesztőségek és írók között fennálló viszony, bár művészi kihatásában eredményesebb és emberi vonatkozásaiban meghittebb és közvetlenebb lett, még ma sem mondható kielégítőnek és, e viszonyból következő munkamódszereket tekintve, zavartalannak és kiegyensúlyozottnak. Az írók és szerkesztőségek termékeny együttműködése mellett, nem egy ízben tanúi vagyunk egy-egy író túlságos előtérbe helyezésének, állandó szerepeltetésének és valami »művészi« munkaviszony kialakításának írók és szerkesztőségek között. Ennek a viszonynak egészségtelen és káros következményeit nem nehéz kimutatni. A művészi színvonal követelménye és e nyílt vagy hallgatólagos megállapodásból létrejött »művészi árútermelés« eredményei, gyakran nem egyeztetetők össze bizonyos fenntartások nélkül. A szerkesztőbizottság éppen úgy hajlamossá válik az engedményekre, mint ahogyan a művész is kellő önkritika nélkül és a téma művészi érlelésének elvetésével, kizárólag a megjelenést tartja a maga számára fontosnak. Innen a »tárca-irodalom« művészi koncepciójának népszerűsége és a kétes értékű művészi alkotások elburjánzása irodalmunkban.

Azt hiszem, hogy elsősorban a szerkesztőségek feladata, hogy küzdjenek a maguk hatáskörén belül az irodalom egyes területeinek kisajátítása, »monopolizálása« ellen és felszámolják irodalmunkban azokat az egészségtelen jelenségeket, melyek előidézhetik íróink művészi »prostituálódását«. Ennek egyik útja az irodalmi kritérium helyes és differenciált alkalmazása írók és irodalmi művek elbírálásában. A másik út a háttérbeszorult alkotók megjelenési lehetőségeinek biztosítása és a művészi színvonal követelményeit megközelítő, de szerkezeti és formai hiányosságok miatt a közlésre még nem eléggé érett, alkotások művészi gondozása és fejlesztése — az alkotóművésszel együtt, tanácsok és vélemények formájában.

Ennek a feladatnak az elvégzése nem hárulhat kizárólag a lektorra, akinek figyelme ritkán terjed ki ideológiai és művészi fogyatékokra és gyakrabban nyelvi nyersanyagot, ritkábban, irodalmi nyersanyagot lát a kéziratban. Azt hiszem, hogy ennek a konkrét segítségnyújtásnak a hiányát érzik leginkább az írók és ha mást nem is, de az írókkal való egyéni foglalkozást és a kéziratokkal való bánásmódot tanulni szabad Szenteleký példájából.

Szellemi életünk demokratizálódásának gyakorlati művészi követelményeivel és feladataival szembekerülve, nem egy ízben láttuk azt a tanácstalanságot és ingadozást a művészi kritérium alkalmazásában, mely nyomot hagyott irodalmunkban és előidézte az egyensúly, gyakran alig látható és csak tüzetesebb vizsgálat alapján észlelhető, kilengéseit. Voltak azonban ezeknek az ingadozásoknak komolyabb és veszélyesebb következményei is: káros és meghaladott művészeti tendenciák felújítása, engedmények a művészi tartalom vagy a művészi forma rovására, alkotók iránti rokonszenv és ellenszenv alapján való osztályozás stb. Gyakran az irodalmi kritérium helyes értelmezéséért sikraszálló író, alkotásaival cáfolta rá arra, hogy e kérdést megértette és belátta, hogy az ő alkotására is alkalmazni kell az irodalmi kritérium művészi követelményeit. Az

irodalmi kritérium lagymatag és felemás értelmezése feltárta az egyéges szempont hiányát az irodalmi anyag közlését megelőző szerkesztői munkában. Így következhetett be, hogy művészi értékű alkotások mellett, gyakran nyert megjelenési lehetőséget olyan irodalmi anyag is, mely tartalmában és feldolgozási módszerében is művészietlen, fogyatékos és sokszor kizárólag meghaladott művészi eredményeket variál és művészi fejlődésunktől idegen »álproblémákat« duzzaszt fel »problémákká«. A szerkesztőségek kézirat híján gyakran »töltelék« anyaggal voltak kénytelenek beérni és a színvonalbeli eltérések joggal kelthették bizonyos engedmények látszatát az olvasó előtt.

Bizonyos, hogy az irodalom művészi kritériumának helyes értelmezésében a döntő szerep a szerkesztőségeknek és a szerkesztőbizottságoknak jut. De a művészi kritérium tartalmát és követelményeit döntő érvényességgel társadalmi fejlődésünk adott mozgástörvényei jelölik ki.

Mai feltételeink között, irodalmunk művészi fejlődésére nem lesznek hatásmélkül gazdasági életünk szocialista átalakulásának legfontosabb mozzanatai: az író megjelenési feltételeit biztosító művészi követelményeket nemcsak a kiadóvállalatok és szerkesztőségek vetik fel élesebben és értelmezik szigorúbban, hanem szükségszerűen fel kell vetnie ezeket a kérdéseket önmaga előtt és művészi lelkiismerete előtt az alkotó művészeknek is.

Így jöhetnek majd létre a magas művészi kvalitással rendelkező művek, melyekben az író művészi célkitűzéseinek feladása, de alábecsülése nélkül — valóraváltja a szocialista társadalom művészi követelményeit.

5.

S végül, szólni kell néhány szót a folyóiratról, a Híd-ről.

Bizonyos, hogy a Híd szerkesztésében voltak fogyatékoságok, voltak indokolatlan engedmények írókkal és kéziratokkal szemben.

Ezek a hibák, részben a szerkesztőbizottság összetételéből következtek, részben pedig a szerkesztőség belső szervezeti gyengeségeinek (a munkarendnek és a munkamódszernek) a következményei.

Egészségtelen jelenség, ha a szerkesztőbizottsági tagok egymás kéziratáról kerülnek a véleménynyilvánítást; ha egy-egy kézirat visszautasítása indokolatlan sértődöttséget vált ki az íróból; ha egy szerkesztőbizottsági tag eleve elutasítja valamelyik író kéziratának az olvasását vagy véleményezését. Pedig a Híd szerkesztőbizottságában ilyen jelenségekről is beszélhettünk az írói találkozó előtt.

Beszélhetnénk a kritika és az önkritika hiányáról íróinknál és szóvá tehetnénk az író túlságos és nagyfokú érzékenységét. Egy dologra kellene azonban rászoktatnunk az írókat: a közvetlen véleményadásra. Ez az őszinteség hiányzik gyakran az alkotóknál az egymásközötti érintkezésben. A negatív vélemények elhallgatása szemtől-szemben, akár a jóviszony fenntartása érdekében, akár a tekintély megőrzése céljából — mintegy hivatalosan és ugyanakkor a homlokegyenest ellenkező »magánvélemény« kinyilvánítása szűkebb baráti körben az író munkásságáról vagy műveiről — ez a kettőség, mely a kapitalizmus hagyatékát jelenti az emberek, nevezetesen az írók tudatában, terhes örökség egyszersmind és ennek negatív hatását nem nehéz felismerni irodalmi életünkben.

A szerkesztés munkamódszerei sem kidolgozottak: előfordult, hogy a szerkesztőbizottság tagjai a kéziratok egy részét olvasták csupán és nem

vettek részt az egész szám szerkesztésében, tehát csak a Híd megjelenése után ismerkedtek meg a többi kéziratokkal, közöttük olyanokkal is, melyeket maguk sem ajánlottak volna közlésre. A kéziratok sorsáról több ízben egy csonka-szerkesztőbizottság volt kénytelen dönteni; a kéziratok véleményezése gyakran volt hiányos vagy felületes: a szerkesztőbizottsági tagok sokszor vonakodtak az írásbeli véleménynyilvánítástól.

Mindez inkább a negatívumok feltárását jelenti; természetesen nem szabad elfeledkeznünk a szerkesztői munka eddigi eredményeiről sem. A Híd irodalmi irányvonalának a kialakulása hosszabb időt vesz igénybe: a szerkesztőség éppen az utóbbi szám szerkesztésében jutott el az egységes álláspontig, és pedig éppen a sokat reklamált »rebellisek« kéziratával szemben, melyekben a meggondolatlan és elfogult személyeshangú véleménynyilvánítás (irodalmi életünkről és íróinkról, mint pl. Lőrinc Péterről is) semmiképpen sem jelentett »forradalmi« hatóerőt vagy valamiféle »katódot«, hanem inkább jelent felelőtlenséget és egységbontótörekvést, melynek felszámolásáért a Híd szerkesztőbizottsága egységesen foglalt állást. Bizonyos, hogy a fogyatékoságok nehezen tűnnek el, de a szerkesztési elvek és szempontok kiérlelése és megfogalmazása mellett, a munkamódszerek alaposabb kidolgozására is szükség van. Így juthatunk el majd a kollektív szerkesztésig és így tudatosíthatjuk a szerkesztőbizottság tagjainak munkájában a kollektív munkával járó felelősséget is.

A folyóirat belső átalakulása irodalmi, művészeti és kritikai folyóirattá, szükségszerűen eredményezte az eddigi célkitűzések leszűkítését és a Híd művészeti és irodalmi irányelveinek szabatosabb és precízebb megfogalmazását. Nemcsak a szerkesztőbizottságon múltott, hogy irodalmunk új célkitűzései nem eléggé tudatosodtak; íróinkon is múltott, hogy a Híd ingadozása olyan érezhetővé vált. Azok a tényezők, melyek szükségessé tették a Híd átalakulását irodalmi orgánummá — társadalmi fejlődésünkből kinövő tényezők voltak.

Eljutott-e az író a maga szerepének felismeréséig — ez az a kérdés, amelyre nem a szerkesztőbizottság válaszolhat, hanem az író — a k o t á s o k k a l. A Híd tudatosíthatja és elmélyítheti irodalmunk és művészetünk elvi kérdéseinek a megértését és tisztázhatja irodalmunk és művészetünk elvi kérdéseit, de nem r e n d e l h e t i e l, hogy alkosson az író.

Meggyőződésem, hogy ezeknek a nagy feladatoknak a végrehajtásában egész írói közösségünk becsületes és őszinte együttműködésére van szükség. A türelmetlenhangú és epéskedő cikkek csak megnehezítik ennek a feladatnak az áttekintését; az olyan hangban és modorban írt cikk pedig, mely írói összefogásunk becsmélését és bagatellizálását tartalmazza, mint egyik hetilapunk főszerkesztőjének a tollából közzétett cikk is, nem hiszem, hogy igazolt, becsületes és korrekt eljárás.

Irodalmi fórumunk — az írók kezdeményezése alapján életrehívott Irodalmi Társaság — hivatott elsősorban irodalmi életünk kérdéseinek tisztázására és a Híd-körül problémák elfogulatlan kiértékelésére.